

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

POLİS AKADEMİYASI

Fakültə: «DİO-da idarəetmənin təşkili və ixtisasartırma»

Fənn: «DİO-nun inzibati fəaliyyəti»

İxtisaslaşma: «DİO-nun inzibati fəaliyyəti»

M Ü H A Z İ R Ə

«Daxili işlər orqanlarında işin planlaşdırılması»

Tərtib etdi:
"DİO-nun inzibati fəaliyyəti"
kafedrasının müəllimi

Vaqif Abışov

Bakı – 2021

Mövzu 8. «Daxili işlər orqanlarında işin planlaşdırılması»

Plan

Giriş

1. Daxili işlər orqanlarında planlaşdırmanın anlayışı, əhəmiyyəti və sistemi.
2. Planlaşdırmanın prinsipləri və planlaşdırmaya qoyulan tələblər.
3. Daxili işlər orqanlarında planlaşdırmanın təşkili və metodikası.

Nəticə

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (12 noyabr 1995-ci il).
2. Polis haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (28 oktyabr 1999-cu il)
3. AR DİN-in Baş Təşkilatı-İnspeksiya İdarəsi haqqında Əsasnaməsi (DİN,30.X.2001-ci il, № 421/XIÜ).
4. Şəhər (rayon), nəqliyyatda polis orqanları haqqında Əsasnamə; Şəhər, rayon, nəqliyyatda polis orqanlarının işinin təşkili haqqında Təlimat; Şəhər, rayon, nəqliyyatda polis orqanlarının rəhbərliyi arasında nümunəvi vəzifə bölgüsü (DİN,17.07.2009-cu il, № 390).
5. DİO-da analitik işin və planlaşdırmanın təşkili Qaydaları (DİN,14.V.2002-ci il, № 186).
6. DİO-nun sıradı və rəis heyətindən olan əməkdaşları haqqında xidməti yoxlamaların aparılması Qaydaları (DİN,02.IV.2005-ci il, № 127).
7. V.Abişov, A.İsmayılov, H.Eyvazov. DİO-nun inzibati fəaliyyəti. Ümumi hissə. 100 suala 100 cavab. Dərs vəsaiti. Qanun, 2005.
8. V.Abişov, H.Eyvazov. DİO-nun inzibati fəaliyyəti. Ümumi hissə. Sxemlərdə. Dərs vəsaiti. Bakı-Qanun-2006.
9. V.Abişov, H.Eyvazov. Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti. Ümumi hissə. Dərslik.Bakı,“Qanun” 2008, 728 səh.
10. V.Abişov, H.Eyvazov. Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti. Ümumi hissə. Qısa kurs. Dərs vəsaiti. Bakı, Qanun” 2008, 296 səh.
11. V.Abişov, H.Eyvazov. Tədris proqramı. «DİO-nun inzibati fəaliyyəti». Ümumi hissə. Bakı, 2009.
12. “Azərbaycan Respublikasında cinayətlərin vahid uçotunun aparılması qaydaları haqqında” və “DİO-da uçot-qeydiyyat və statistika işləri üzrə əməkdaşların fəaliyyətinin təşkilinə dair” Təlimat (DİN, 16.12.2005, № 575; Baş Prokurorluq, 16.12.2005, № 01/654).

Giriş

Hüquqi dövlətin formalaşması, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi bütün hüquq-mühafizə orqanlarının, o cümlədən də daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin səmərəliyinin yüksəldilməsini tələb edir.

Respublikamızda aparılan hüquqi islahatlar nəticəsində hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətini, qanunçuluğun və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsini, vətəndaşların konstitusiya hüquqlarının və azadlıqlarının qorunmasını və onların etibarlığını təmin edən bir çox yeni vacib qanunlar qəbul edilmiş və qəbul edilməkdədir. Qəbul olunan bütün normativ-hüquqi aktların ana xəttini demokratiya, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının aliliyi təşkil edir. Qarşıya qoyulmuş məqsədlərə nail olmanın və dövlətin qarşısında duran vəzifələrin müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsinin əsas amillərindən biri də Respublikamızda vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi səviyyəsindən bilavasitə asılı olmasıdır.

Respublikamızda hüquq qaydasının səviyyəsi və cinayətkarlığa qarşı mübarizənin səmərəliyi daxili işlər orqanlarının gündəlik fəaliyyətinin düzgün və müasir dövrün tələblərinə uyğun təşkil edilməsindən və planlaşdırılmasından bilavasitə asılıdır.

Çünki, planlaşdırma həm dövlət resurslarından düzgün istifadə edilməsi, həm də xidməti sahələr, eləcə də əməkdaşlar arasında işin, əməyin düzgün bölünməsi, onların icra müddətinin müəyyən edilməsinə və icraçıların məsuliyyətinin artırılmasına zəmin yaradır.

Beləliklə, bu günün mövzusunun öyrənilməsi Sizin gələcək fəaliyyətinizdə həm nəzəri, həm də praktiki cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Bu günkü mövzumuzun vasitəsi ilə Siz, dövlətin daxili işlər sahəsində idarəetmənin əsas funksiyalarından biri olan planlaşdırma, daxili işlər

orqanlarında planlaşdırmanın anlayışı, əhəmiyyəti, sistemi və onun təşkili, eləcə də metodikası haqqında nəzəri və normativ biliklər əldə etmiş olacaqsınız.

Sual 1. Daxili işlər orqanlarında planlaşdırmanın, əhəmiyyəti və sistemi

12 noyabr 1995-ci il tarixində ümumxalq səsverməsi – referendum yolu ilə qəbul edilmiş ilk Milli Konstitusiyamızın 12-ci maddəsinin I hissəsində «insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi» kimi müəyyən edilmişdir. Dövlətin bu ali məqsədinin təmin edilməsində dövlət hakimiyyəti orqanları içərisində daxili işlər orqanlarının fəaliyyəti xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Dövlətin ali məqsədinin təmin edilməsində dövlət hakimiyyəti orqanlarının, o cümlədən də daxili işlər orqanlarının üzərinə düşən vəzifə və funksiyaların tam, vaxtında və səmərəli həyata keçirilməsinə təsir göstərən əsas amillərdən biri də «dövlət idarəetmə sahələrində» idarəetmənin müasir tələblərə müvafiq olaraq təşkil edilməsi və həyata keçirilməsidir.

Qeyd etmək istərdim ki, dövlətin fəaliyyət sahələri müxtəlif adlarla ifadə olunduğu kimi – dövlətin fəaliyyət sahələrindən biri də «daxili işlər» termini ilə ifadə olunmuşdur. Dövlətin bu fəaliyyət sahəsinin «daxili işlər» sahəsi kimi adlandırılması ənənəvi xarakter daşıyır və bu sahənin belə adlandırılması onun tarixən təşəkkül tapan məzmununu əks etdirir.

Daxili işlər sahəsində dövlət idarəetməsi - daxili işlər sahəsində dövlətin vəzifə və funksiyalarının bilavasitə, praktiki olaraq həyata keçirilməsindən ibarət olan, idarəetmənin səlahiyyətli subyektlərinin müəyyən məqsədə yönəldilmiş, təşkilətmə, icraedici və sərəncamverici fəaliyyətlərindən ibarətdir.

Daxili işlər sahəsində dövlət idarəetməsi - digər dövlət idarəetmə sahələrində olduğu kimi aşağıdakı idarəetmə elementlərinin mövcudluğunu nəzərdə tutur:

- idarəetmənin subyekti;
- idarəetmənin obyekt;
- idarəetmənin subyekti və obyekt arasında düzünə və əksinə olan əlaqələri.

Daxili işlər sahəsində idarəetmə - sosial idarəetmənin növlərindən biri kimi idarəetmə vəzifələrinin yerinə yetirilməsi üzrə fəaliyyətin müəyyən istiqamətləri kimi başa düşülən bir sıra funksiyalara bölünür. Bu funksiyaların hər birisi də fəaliyyətin xüsusişdirilməsi və eyniləşdirilməsi, müəyyən məqsədə yönəldilməsi ilə xarakterizə olunur. Funksiyaların məzmunu isə idarəetmə obyektinin səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə müəyyən edilir. Bununla yanaşı idarəetmənin bir çox funksiyalarının məzmunu istənilən şəraitdə olduğu kimi daimi olaraq qalır.

Göstərilənlərdən irəli gələrək, bir qayda olaraq idarəetmə funksiyaları aşağıdakı növlərə bölünürlər:

- ümumi;
- xüsusi (əsas);
- təminedicisi.

İdarəetmənin ümumi funksiyaları - bütövlükdə idarəetmənin bütün sistemə və ayrı-ayrı təbəqələrinə xas olan funksiyalardır.

İdarəetmənin xüsusi (əsas) funksiyaları - sosial fəaliyyətin ayrı-ayrı sahələrinə təşkilətmə təsiri göstərən funksiyalardır.

Xüsusi (əsas) funksiyaların bu xüsusiyyəti həmin sahələrdə müxtəlif növ işlərin yerinə yetirilməsinə kömək edir. Xüsusi funksiyalar çox vaxt əsas funksiyalar kimi də adlandırılırlar. Çünki, idarəetmə subyektlərinin vəzifə və funksiyaları bilavasitə bu funksiyaların vasitəsi ilə realizə olunur.

İdarəetmənin təminedicisi funksiyaları - idarəetmənin ümumi və xüsusi funksiyalarının həyata keçirilməsinə prosesinə xidmət edir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi idarəetmənin ümumi funksiyaları bütövlükdə idarəetmənin bütün sistemə və onun ayrı-ayrı təbəqələrinə xas olan funksiyalardır.

Beləliklə, bugünkü mövzumuzun məzmun və mahiyyətini təşkil edən “daxili işlər orqanlarında planlaşdırma” - daxili işlər sahəsində idarəetmənin elementlərindən biri olan “idarəetmənin ümumi funksiyalarının” növlərindən biridir.

Planlaşdırma - daxili işlər sahəsində idarəetmə prosesinin ümumi funksiyalarından biri kimi, qarşıdakı sosial sistemlərin fəaliyyət dövrünə əsaslanmaqla, məqsəd və vəzifələrinin, onlara nail olma üsul və vasitələrinin, həmçinin onların həll edilmə ardıcılığı və yerinə yetirilməsi müddətlərinin müəyyən edilməsi üzrə idarəetmə subyektinin təşkilati xarakterli fəaliyyətidir.

“Polis haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 3-cü maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən polisin qarşısında duran əsas vəzifələrin, “Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi haqqında” Əsasnamənin 3-cü bəndinə əsasən Daxili İşlər Nazirliyinin vəzifələrinin və DİN-in 19 iyul 2009-cu il tarixli 390 sayılı əmri ilə təsdiq edilmiş “Şəhər, rayon, nəqliyyatda polis orqanları haqqında” Əsasnamənin 3-cü bəndinə əsasən polis orqanlarının vəzifələrinin tam, vaxtında və səmərəli yerinə yetirilməsinə zəmin yaradan amillərdən biri də polis orqanlarının işinin müasir tələblərə müvafiq olaraq planlaşdırılmasıdır.

Polis orqanlarının fəaliyyətində planlaşdırmanın mahiyyətini nəzərə alaraq, DİN-in 13 iyul 2009-cu il tarixli 390 sayılı əmri ilə təsdiq edilmiş “Şəhər, rayon, nəqliyyatda polis orqanlarının işinin təşkili haqqında” Təlimatın 3.6. bəndində “Polis orqanının fəaliyyətinin planlaşdırılması, cari məsələlərin həllinin səmərəliliyinin və ardıcılığının müəyyən edilməsi” polis orqanlarının işinin təşkilinin əsas istiqamətlərindən biri kimi qeyd edilmişdir.

“Şəhər, rayon və nəqliyyatda polis orqanlarının işinin təşkili haqqında” Təlimatın 3.7. bəndində polis orqanlarında işlənib hazırlanan planların növləri, 3.8. bəndində polis orqanlarının əməliyyat-xidməti fəaliyyətinin planına daxil edilən əsas bölmələr və 3.9. bəndində isə polis orqanlarında və onun hissələrində “fövqəladə hadisələr” ilə əlaqədar tərtib olunan iş planlarına daxil edilən bölmələr müəyyən edilmişdir.

Göstərilənlərdən əlavə, Azərbaycan Respublikası DİN-in 14 may 2002-ci il tarixli 186/XIÜ sayılı “Daxili işlər orqanlarında analitik işin və planlaşdırmanın təşkili qaydalarının təsdiq edilməsi barədə” əmri ilə daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin planlaşdırılması sistemi, yəni onların növləri (cari və xüsusi planlar); cari planların növləri və onların hansı müddətlərə tərtib

edilmələri; xüsusi planların tərtib edildikləri hallar (hansı sahələr, istiqamətlər və məsələlər üzrə); planların işlənilib hazırlanması və təsdiq edilməsi; Azərbaycan Respublikası DİN-in, Naxçıvan MR DİN-in, Bakı şəhəri və Nəqliyyatda BPI-nin əsas təşkilati tədbirlər planının nümunəvi strukturu və şəhər, rayon, xətt polis orqanlarının iş planının nümunəvi strukturu müəyyən edilmişdir.

Polis orqanlarının fəaliyyətində planlaşdırmanın mahiyyətini nəzərə alaraq, onların fəaliyyətinin planlaşdırılması zamanı təkcə “Şəhər, rayon və nəqliyyatda polis orqanlarının işinin təşkili haqqında” Təlimatda və DİN-in 186/XIÜ sayılı 14 may 2002-ci il tarixli əmrində göstərilən əsas müddəaların nəzərə alınması kifayət deyil, polis orqanlarının fəaliyyətinin planlaşdırılmasında bu işə həm də elmi-metodiki cəhətdən də yanaşmaq lazımdır.

Elmi-metodiki nöqtəyi nəzərdən daxili işlər orqanları sistemində idarəçilik qərarlarının səciyyəvi növlərindən biri olan plan - planlaşdırma funksiyalarının həyata keçirilməsinin əsas vasitəsidir.

İdarəçilik qərarının növü kimi planın xüsusiyyəti - onun məzmununun mürəkkəb xarakterə malik olması ilə müəyyən edilir.

Planın məzmunu özündə aşağıdakı müddəaların məcmusunu birləşdirir:

- ayrı-ayrı qərarların qarşılıqlı məcmusunu;
- idarəçilik qərarlarının xüsusi ifadə formasını;
- idarəçilik qərarının işlənilib hazırlanması və qəbul edilməsinin ciddi müəyyən edilmiş prosedurasını;
- idarəçilik qərarının işlənilib hazırlanmasında səciyyəvi metodların tətbiq edilməsini və s.

Yuxarıda qeyd edilənləri yekunlaşdıraraq qeyd etmək olar ki, planlaşdırmanın əhəmiyyəti aşağıdakı məsələlərin vaxtında və dəqiq həll edilməsindən ibarətdir:

1. DİO-da fəaliyyətin müəyyən məqsədə yönəldilməsini və onun fəaliyyətinin konkret xarakterini təmin edir.

2. DİO-da əsas vəzifələrin həll edilməsində əsas gücün bir yerə cəmləşdirilməsini təmin edir.

3. İşdə ahəngdarlığı təmin edir.

4. İcraçıların məsuliyyətini yüksəldir.

5. Qüvvə və vasitələrin səmərəli və optimal istifadə olunmasına köməklik göstərir.

6. DİO-nun bölmə və hissələri arasında qarşılıqlı əlaqənin təşkil edilməsinə və həyata keçirilməsinə köməklik göstərir.

7. DİO-nun fəaliyyətinə nəzarətin təşkili və vəzifələrin yerinə yetirilməsinə köməklik göstərir.

Aparılmış təhlillər və uzun illərin təcrübəsi sübut edir ki, DİO-nun iş planlarında aşağıdakı müddəalar öz əksini mütləq qaydada tapmalıdır:

- qarşıdakı müddətə (və ya konkret əməliyyat üzrə) orqanın məqsədi və vəzifələri;

- qarşıya qoyulmuş məqsəd və vəzifələrin realizəsi üçün yerinə yetirilməli olan tədbirlər;

- planlaşdırılmış tədbirlərin yerinə yetirilməsinin ardıcılığı;

- planlaşdırılmış tədbirlərin yerinə yetirilməsi müddətləri və onların icraçıları;

- planlaşdırılmış tədbirlərin yerinə yetirilməsinə nəzarətin həyata keçirilməsi üsulları və s.

Daxili işlər orqanlarının, onların xidmət və bölmələrinin fəaliyyətinin planlaşdırılmasının əhəmiyyəti - DİO-nun sisteminin gündəlik işinə məqsədyönlü və konkret xarakter verməkdən, cinayətkarlıqla mübarizənin, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinin daha aktual problemlərinin həllində əsas qüvvənin bir yerə cəmləşdirilməsinə imkan yaratmaqdan, eləcə də qarşıya qoyulmuş vəzifələrin vaxtında həll edilməsinə köməklik göstərməkdən ibarətdir.

Göstərilənlərdən əlavə, planlaşdırma - imkan daxilində daha az insan və maddi vəsaitləri sərf etməklə və daha az müddətdə daha yüksək nəticələrə nail

olmaq üçün daxili işlər orqanlarının qüvvə və vasitələrinin daha səmərəli istifadə olunmasına imkan verir. Daha dəqiq desək, planlaşdırmanın köməkliyi ilə idarəetmədə qarşı qoyulan tələblərdən biri olan, onun optimallığı təmin edilir.

DİO-nun fəaliyyətinin planlaşdırılması - planlaşdırılan müddət ərzində işin eyni bərabərlikdə bölünməsinə, yəni həm bütövlükdə orqanın, həm də onun xidmət, bölmə və ayrı-ayrı əməkdaşlarının fəaliyyətinin ahəngdarlığını təmin edir, daxili işlər orqanlarının struktur bölmələrinin gündəlik fəaliyyətlərində qarşılıqlı əlaqələrin daha dəqiq təşkilinə imkan yaradır, həvalə edilmiş işə görə bütün icraçıların məsuliyyətini yüksəldir, eləcə də qarşıya qoyulmuş vəzifələrin yerinə yetirilməsi üzrə orqanın fəaliyyətinə nəzarətin təşkili və onun qiymətləndirilməsini yüngülləşdirir.

Planlaşdırmanın sistemi

Müasir dövrdə daxili işlər orqanlarında onların əməliyyat-xidməti fəaliyyətlərinin əsas istiqamətlərinin təşkilati cəhətdən təmin edilməsinə imkan verən planlaşdırmanın kifayət qədər müntəzəm sistemi mövcuddur.

Respublikamızda daxili işlər orqanlarının əməliyyat-xidməti fəaliyyətlərinin əsas istiqamətlərinin təşkilati cəhətdən təmin edilməsinə imkan verən planlaşdırmanın müntəzəm sistemi DİN-in 14 may 2002-ci il tarixli 186/XIÜ “Daxili işlər orqanlarında analitik işin və planlaşdırmanın təşkili qaydalarının təsdiq edilməsi barədə” əmrinə (əlavə 2.) əsasən aşağıdakı formada müəyyən edilmişdir:

- cari planlar;
- xüsusi planlar.

Daxili işlər orqanları sistemində işlənib hazırlanan planların məcmusunu - idarəetmənin bütün təbəqələrində onların təyinatı və vaxt müddətləri üzrə aşağıdakı dörd növə bölmək olar:

- strateji;
- təşkilati-taktiki;
- təşkilati-əməliyyat;

- orta və yuxarı rəis heyətinin şəxsi iş planı.

Strateji planlara - başlıca olaraq respublika səviyyədə hazırlanan cinayətkarlıqla mübarizənin, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, eləcə də daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üzrə daha mühüm problemlərin həllinin kifayət qədər uzunmüddətli kompleks məqsədli proqramlarını aid etmək olar. Məsələn: cinayətkarlıqla mübarizənin gücləndirilməsi; ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi; yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və s. istiqamətlər üzrə respublika səviyyəli proqramlar qəbul edilə bilər.

Təşkilati-taktiki planlara - daxili işlər orqanları sistemində həm bütövlükdə orqanın, həm də onun struktur bölmələrinin illik, yarımillik, rüblük və aylıq iş planları, eləcə də DİO-nun sisteminin fəaliyyətinin ayrı-ayrı istiqamətlərinin yerinə yetirilməsi üzrə planları aid etmək olar.

Təşkilati-taktiki planlar qrupunun əsas növünü - orqanın bütövlükdə iş planı təşkil edir.

DİN-in 14 may 2002-ci il tarixli 186/ XIÜ “Daxili işlər orqanlarında analitik işin və planlaşdırmanın təşkili qaydalarının tətbiq edilməsi barədə” əmrin 1.1.-1.3. bəndlərinə əsasən təşkilati-taktiki planlar - Daxili İşlər Nazirliyi, Naxçıvan MR Daxili İşlər Nazirliyi, Bakı BPI və Nəqliyyatda Baş Polis İdarəsi səviyyəsində - **illik “əsas təşkilati tədbirlər planı”** işlənib hazırlanır.

Azərbaycan Respublikası DİN-də və Naxçıvan MR DİN-də Kollegiyanın, Bakı və Nəqliyyatda BPI-də Şuranın - **yarımillik iş planı işlənib hazırlanır.**

Azərbaycan Respublikası DİN-in, Naxçıvan MR DİN-in, Bakı və Nəqliyyatda BPI-nin mərkəzi aparatlarının Baş idarə, idarə və şöbələrində, şəhər, rayon, xətt polis orqanlarında, mühafizə hissələrində, əlahiddə hissələrdə **yarımillik iş planları** işlənib hazırlanır. Həmin strukturların tərkibinə daxil olan bölmə və hissələrdə **rüblük iş planları** işlənib hazırlanır.

Göstərilənlərdən əlavə, hər il daxili işlər orqanları sisteminin bütün orqanlarında və bölmələrində peşə hazırlığı sistemində əməkdaşlarla aparılan

dərslərin (bu planlara müvafiq olaraq aparılan rüblük tərtib edilən dərs cədvəli) **mövzu-təqvim planları** hazırlanır.

Təşkilati-taktiki plan növlərinə DİN-də (Baş Təşkilati-İnspeksiya İdarəsində) kompleks və inspeksiya yoxlamalarının illik cədvəlini, əsaslı tikinti, istehsal-təsərrüfat və maliyyə fəaliyyət planlarını aid etmək olar.

Təşkilati-taktiki planların əsas hissəsi - daxili işlər orqanlarının təşkilati-inspeksiya aparatları tərəfindən işlənib hazırlanır.

Daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinin elmi və elmi-texniki təminatı planları, sənədli təftişlərin aparılması planları, tədris və xüsusi dərslərin nəşri planları və s. kimi planlar təşkilati-inspeksiya aparatları tərəfindən işlənib hazırlanmır. Bu planlar müvafiq orqanlar tərəfindən işlənib hazırlanırlar.

Daxili işlər orqanları tərkibinə daxil olan sahəvi və funksional bölmələr müstəqil olaraq özlərinin **yarımillik** və yaxud da **rüblük iş planlarını** işləyib hazırlayırlar.

Təşkilati-əməliyyat planları - başlıca olaraq konkret vəzifələr yarandıqca onların həllinə xidmət edir.

Müəyyən vəziyyətlərin təkrarlanmasından asılı olaraq, təşkilati-əməliyyat planları aşağıdakı iki növə bölünürlər:

- nümunəvi planlar;
- birdəfəlik planlar.

Nümunəvi planlara - birinci növbədə, fəvqəladə vəziyyətlərdə və fəvqəladə hallarda daxili işlər orqanlarının və Daxili Qoşunların fəaliyyətinin (hərəkətinin) əməliyyat planları aiddir. Bu növ planlar idarəetmənin bütün təbəqələrinin, yəni Daxili İşlər Nazirliyindən başlayaraq, şəhər (rayon) polis orqanlarına kimi orqanların təşkilati-inspeksiya aparatları tərəfindən işlənib hazırlanır.

Nümunəvi planların işlənib hazırlanmasının təşkili və həyata keçirilməsi Daxili İşlər Nazirliyinin xüsusi normativ-hüquqi aktları ilə tənzimlənir. Belə xüsusi planlara bir qayda olaraq Azərbaycan Respublikasının regionlarının xeyli

hissələrində həyata keçirilən “Şimşək”, “Həyəcan”, “Yaxalama” və s. kimi bir sıra geniş miqyaslı əməliyyat planlarını aid etmək olar.

Məsələn: Azərbaycan Respublikası DİN-in 15.10.2015-ci il tarixli 05 nömrəli əmri ilə qərarla “Cinayəti törətmiş silahlı şəxsin (dəstənin) tutulması və zərərsizləşdirilməsi üçün “Şimşək” xüsusi əməliyyat tədbirləri planının tərtib edilməsi barədə”;

DİN-in 15.10..2015-ci il tarixli 04 nömrəli Qərarla “Həyəcan” şərti adlı xüsusi əməliyyat tədbirləri planının tərtib edilməsi barədə”;

DİN-in 12.03.2015-ci il tarixli 01 nömrəli Qərarla “Yaxalama” xüsusi əməliyyatı haqqında Təlimatın təsdiq edilməsi barədə” əmrləri ilə yuxarıda adları çəkilən xüsusi planların tərtib edilməsi və bu tədbirlərin həyata keçirilməsi qaydaları müəyyən edilmişdir.

Nümunəvi planlara - şərti olaraq dövlət, ictimai, idman və digər kütləvi tədbirlərin keçirilməsi zamanı ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi üzrə idarəetmənin bütün təbəqələrinin ictimai təhlükəsizlik xidmətləri tərəfindən işlənib hazırlanan planları da aid etmək olar. Baxmayaraq ki, bu planlara vaxtaşırı olaraq düzəlişlər edilir, lakin onların məzmunu əsasən kifayət qədər daimi və sabit qalır.

DİN-in 29.12.2014-cü il tarixli 41 nömrəli Qərarla “Kütəlvə tədbirlər zamanı ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi barədə” nümunəvi tədbirlər planı xüsusi əməliyyat tədbirləri və nümunəvi tədbirlər planlarının tərtib edilməsi və bu tədbirlərin həyata keçirilməsi qaydaları müəyyən edilmişdir.

Birdəfəlik planlar qrupu - nümunəvi planlarla müqayisədə xeyli geniş və müxtəlifdirlər. Bu planlar, onlara zərurət olduqca tərtib edilirlər.

Birdəfəlik planlar qrupuna - birinci növbədə hüquq qaydasının və qanunçuluğun möhkəmləndirilməsi üzrə nümayəndəli və icra hakimiyyəti orqanlarının qərarlarının yerinə yetirilməsi üzrə Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin, Naxçıvan MR DİN-in, Bakı şəhər və Nəqliyyatda BPI-in və şəhər (rayon) polis orqanlarının müvafiq bölmələri tərəfindən işlənib hazırlanan

planları, əməliyyat-xidməti və digər fəaliyyətin ayrı-ayrı vəzifələrinin həllində bir sıra bölmələrin kompleks iştirakını nəzərdə tutan planları, həmçinin də regional xarakter daşıyan cinayətlərin açılması üzrə əməliyyat-axtarış və istintaq hərəkətlərinin əlaqələndirilməsi və təhlükəli cinayətkarların axtarışı planlarını aid etmək olar. Məsələn: Xüsusi təhlükəli cinayətkarın tutulması ilə əlaqədar keçirilən əməliyyat-axtarış tədbirlər planları və s.

Birdəfəlik planlar qrupuna, ikinci növbədə - daxili işlər orqanlarının respublika və regional səviyyəli sahəvi idarəetmə orqanları tərəfindən işlənib hazırlanan və xüsusi planlar kimi adlandırılan planları aid etmək olar. Belə xüsusi planlara bir qayda olaraq, Azərbaycan Respublikasının regionlarının xeyli hissəsində həyata keçirilən “geniş miqyaslı əməliyyatları” aid etmək olar. Məsələn: Xaş-xaş-2013; Xaş-xaş-2014; Xaş-xaş 2015 və s.

Belə ayrı-ayrı əməliyyatlar regional səviyyədə yaranmış əməliyyat şəraitindən və xidməti ərazinin xüsusiyyətindən asılı olaraq aparılır.

Birdəfəlik planlara - üçüncü növbədə isə polis orqanlarının əməliyyat-axtarış və istintaq bölmələrində konkret cinayətlərin açılması üzrə işlənib hazırlanan əməliyyat-axtarış tədbirlər planlarını və müstəntiqlərin icraatında olan bütün işlər və materiallar üzrə rüblük plan-qrafikləri aid etmək olar. Belə növ planların işlənib hazırlanmasının təşkili və həyata keçirilməsi xüsusi normativ-hüquqi aktlarla tənzimlənir.

Zərurət olduqca, şəhər (rayon) polis orqanlarında, ayrı-ayrı cinayətlərin açılması, cinayətkarların axtarışı və tutulması üzrə həmsərhəd rayonların polis orqanları və nəqliyyatda polis orqanları ilə qarşılıqlı əlaqələr üzrə **birdəfəlik planlar** da işlənib hazırlanır.

Daxili işlər orqanları sistemində planların səciyyəvi növünə sistemin bütün təbəqələrinin orta və böyük rəis heyətlərinin xüsusi xidməti dəftərlərində **hər iş gününə və hər aya işlənib hazırlanan şəxsi iş planlarını** aid etmək olar.

Daxili işlər orqanları rəhbərlərinin və inspektor heyətinin **şəxsi iş planlarını da** daxili işlər orqanları sistemində işlənib hazırlanan planların səciyyəvi növlərinə aid etmək olar.

Mühazirəmizin birinci sualının müzakirəsini yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, daxili işlər orqanlarının qarşısına qoyulmuş vəzifələrin yerinə yetirilməsinin səmərəliliyi ilk növbədə DİO-nun işinin düzgün planlaşdırılmasından və planlaşdırılmış tədbirlərin vaxtında yerinə yetirilməsindən ibarətdir. Belə ki, mühazirəmizin birinci sualının müzakirəsi prosesində DİO-da planlaşdırmanın anlayışı, əhəmiyyəti və sistemi haqqında əldə edəcəyiniz nəzəri və hüquqi biliklər Sizin gələcək idarəçilik fəaliyyətinizin təşkil edilməsi və həyata keçirilməsində həm nəzəri, həm də praktiki cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Sual 2. Planlaşdırmanın prinsipləri və planlaşdırmaya qoyulan tələblər

Daxili işlər orqanlarının idarəçilik fəaliyyətinin səciyyəvi növü kimi planlaşdırma - onun həyata keçirilməsi prosesində aşağıdakı kimi bir sıra prinsiplərə riayət edilməklə təşkil edilir:

- qanunçuluq;
- elmilik;
- sistemlilik;
- effektivlik.

Planlaşdırmanın qanunçuluq prinsipinin məzmunu - planla müəyyən edilmiş məqsədlərin, vəzifələrin və onların yerinə yetirilməsi üsullarının qüvvədə olan qanunvericiliyə və digər normativ-hüquqi aktların tələblərinə tam müvafiq olmasından ibarətdir.

Planlaşdırmanın elmilik prinsipinin məzmunu - ictimai inkişafın və daxili işlər orqanları sisteminin vəziyyətinin ümumi qanunauyğunluqlarının və təsadüfi təzahürlərinin hərtərəfli və maksimal tam nəzərə alınmasından ibarətdir.

Planlaşdırmanın sistemlilik prinsipinin məzmunu - orqanın özündə işlənilib hazırlanan bütün növ planların həm ardıcılıqla tərtib edilməsindən və onların qarşılıqlı əlaqələrinin olmasından, həm də onların yuxarı təbəqəli daxili işlər orqanlarının, orqanın yerləşdiyi rayonun dövlət və digər hüquqmühafizə orqanlarının planları ilə qarşılıqlı əlaqəsinin olmasından ibarətdir.

Planlaşdırmanın effektivliyi - planlaşdırılmış tədbirlərlə qarşıya qoyulmuş məqsədlərə və vəzifələrə maksimal dərəcədə tam nail olunmasından, yəni onların səmərəliyindən ibarətdir.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, daxili işlər orqanlarının planları - idarəçilik qərarlarının səciyyəvi növlərindən biri olaraq, təkcə bu növ sənədlərə qoyulan ümumi tələbləri təmin etməli deyil, həm də planlaşdırmanın əsas prinsipləri ilə sıx qarışan və onlara riayət edilməsini təmin edən bir sıra səciyyəvi tələblərə də cavab verməlidir.

Bu tələblərdən əsasları aşağıdakılardır:

- aktualıq və əsaslılıq;

- komplekslik;
- reallıq, gərginlik və optimallıq;
- sabitlik və ardıcillıq yolu ilə keçmə (varislik);
- konkretlik (müəyyənlik, qətilik).

Aktuallıq və əsaslılıq - planın işlənilib hazırlanmasında keçən müddətin əməliyyat şəraitinin kompleks təhlilinin nəticələri və onun inkişaf proqnozlarının, yuxarı təbəqəli daxili işlər orqanları, həmçinin də dövlət hakimiyyəti və idarəetmə orqanları tərəfindən daxili işlər orqanının qarşısına qoyulmuş konkret vəzifələr nəzərə alınmalıdır.

Göstərilənlərdən əlavə, planlaşdırma prosesində təxirəsalınmaz həllini tələb edən məsələləri, yəni kriminogen vəziyyətdə neqativ tendensiyaların inkişafına qabaqcadan reaksiya verilməsini təmin edən başlıca problemləri ayırmaq lazımdır. Planın işlənilib hazırlanması prosesində bu məsələlərin müəyyən edilməsi cinayətkarlıqla mübarizədə, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, eləcə də vətəndaşların şəxsi təhlükəsizliyinin təmin edilməsində bu və ya digər problemlərin aktuallığını aşkar edən analitik işin və proqnozlaşdırmanın dərinlik dərəcəsindən və konkretliyindən asılıdır.

Planın işlənilib hazırlanmasında komplekslik - qarşılıqlı əlaqəli, uzlaşdırılmış tədbirlər sisteminin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Belə ki, müasir dövrdə daxili işlər orqanlarının qarşısında duran vəzifələrin mürəkkəbləşmiş xarakteri, onların müvəffəqiyyətlə həll edilməsi üçün orqanın bütün sahəvi və funksional bölmələrinin razılaşdırılmış səylərini tələb edir. Göstərilənlərdən əlavə, komplekslik zərurət olduqda daxili işlər orqanlarının yerli özünüidarəetmə orqanları, eləcə də digər hüquqmühafizə orqanları ilə birgə keçirilən tədbirlər zamanı onların fəaliyyətini əlaqələndirir.

Xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır ki, orqanın iş planına bütövlükdə daha çox kompleks xarakter daşıyan tədbirlər daxil edilməlidir, yəni onların icraçıları bir xidmət deyil, bir neçə xidmətdən ibarət olmalıdır. Bu tədbirlər planlaşdırılmış müddətdə əsas vəzifələrinin realizəsinə istiqamət-ləndirilməlidir.

Planın bölmələrinin daxili strukturu işlənilib hazırlanarkən planlaşdırılan tədbirlərin iyerarxiyalığı (yüksək əhəmiyyətlidən aşağı əhəmiyyətliyə doğruluğu) nəzərə alınmalıdır. Planın bölmələrinin daxili strukturunu təşkil edən tədbirlərin əhəmiyyət dərəcələri üzrə belə düzülməsi qüvvə və vasitələrin daha optimal toplanmasının hesablanması yüngülləşdirir, aparıcı icraçıların və planlaşdırılmış tədbirlərin yerinə yetirilməsinin real müddətlərinin müəyyən edilməsinə imkan verir.

Planlaşdırmada reallıq, gərginlik və optimallıq - planlaşdırma zamanı mövcud olan vəsaitlərin, qarşıda duran işin həcmnin, planlaşdırılan tədbirlərin icraçılarının ümumi və xüsusi hazırlığının, eləcə də əməliyyat şəraitinin dəyişməsinin mümkünlüyünün mütləq nəzərə alınmasından ibarətdir.

Planın gərginliyi dedikdə - planlaşdırılmış bütün müddət ərzində qarşıya qoyulmuş vəzifələrin həllinə orqanın şəxsi heyətinin bütün gücünün yaradıcı, ahəngdar və eyni zamanda səmərəli səfərbər etməyə imkan verən tədbirlərlə planın kifayət qədər dolğun olması başa düşülür.

Planların optimallığı dedikdə isə- minimal insan və maddi vasitələrin sərf etməklə və minimal müddətdə nəzərdə tutulmuş nəticələrə nail olmağa imkan verən planların keyfiyyəti başa düşülür.

Planlaşdırmada sabitlik və varislik- nəzərdə tutulan tədbirlərin müəyyən sabitliyini və planın daimiliyini (sabitliyini) nəzərdə tutur. Planın bu tələbinə riayət edilməsi planın təşkil etmə başlanğıcının təzahür edilməsinə köməklik göstərir və çoxlu sayda əlavə planların işlənilib hazırlanmasını və artıq planlaşdırılmış tədbirlərin yerinə yetirilməməsini istisna edir. Lakin planın sabitliyi onun çevikliyi və dinamikliyini istisna etmir ki, bu da çox vaxt daha az məsuliyyətli və hər hansı əlavə işlərin, növbədənəkar müşavirələrin və plandankənar tədbirlərin keçirilməsi üçün ehtiyat vaxtın təşkil edilməsi üçün zəruridir.

Planın varisliyi o deməkdir ki, birinci növbədə, plan əvvəlki planların yerinə yetirilməsinin nəticələrinə əsaslanmalıdır, ikinci növbədə isə şəhər (rayon) polis orqanlarının planları məqsədləri, vəzifələri, vasitələri və

müddətlərinə görə yuxarı təbəqəli orqanların və digər hüquqmühafizə orqanlarının planları ilə əlaqələndirilməli, eləcə də şəhər (rayon) polis orqanının xidmət və bölmələrinin rüblük planlarını dəyişdirməli, yəni xüsusi vəzifələri əsas, başlıca vəzifələrə tabe etməlidir. Beləliklə, orqanın xidmət və bölmələrinin iş planları- nəzərdə tutulmuş tədbirlərin həyata keçirilməsində onlara zəruri olan vasitə və üsulların müvafiq dəqiqləşdirilməsi ilə hər bir xidmətin konkret vəzifələrinin müəyyən edilməsi yolu ilə orqanın bütövlükdə iş planının sonrakı dərinləşdirilməsindən, detallaşdırılmasından və inkişaf etdirilməsindən ibarətdir.

Planın konkretlik tələbi - qarşıdakı müddət üçün məqsədlərin, vəzifələrin və tədbirlərin birmənalı, dəqiq və aydın ifadə edilməsindən, onların hər birisinin həyata keçirilməsi müddətlərindən, konkret (məsul) icraçılardan və birgə icraçılardan, nəzarət subyektlərindən və onun həyata keçirilməsi formalarından ibarətdir. Bu da plana işin yaxşılaşdırılması üçün ümumi çağırışların (müraciətlərin), həmçinin də vəzifə təlimatlarının və gündəlik funksional vəzifələrin əlavə edilməsini istisna edir.

Planın tədbirlərinin konkretliyi - onun nəzarət altında olmasını təmin edir, ona görə ki, hətta bütün tələblərə cavab verən plan öz-özlüyündə belə işdə plana uyğunluğa, müntəzəmliyə zəmanət vermir. Bunun üçün də şəhər (rayon) polis orqanlarının xidmət və bölmələrinin rəhbərlərinin və əməkdaşlarının yüksək icraçılıq intizamının və şəxsi məsuliyyətinin olması və planla nəzərdə tutulmuş tədbirlərin faktiki yerinə yetirilməsinin yoxlanması zəruridir.

Sual 3. Daxili işlər orqanlarında planlaşdırmanın təşkili və metodikası

Daxili işlər orqanlarında planlaşdırmanın təşkili - hərtərəfli təhlil əsasında daha aktual məqsəd və vəzifələrin, eləcə də onların həllinin daha optimal vasitələrinin və forma metodlarının seçilməsindən ibarətdir.

Daxili işlər orqanlarında planlaşdırmanın təşkilinə - planlaşdırmanın xüsusi prose-durasının və planlaşdırmanın xüsusi səciyyəvi metodlarının tətbiq edilməsi yolu ilə nail olunur. Bu da planlaşdırmanın mahiyyətini təşkil edən əməliyyatların ciddi müəyyən edilmiş ardıcılığını və məzmununu təmin edir. Bundan əlavə, planlaşdırmanın müəyyən prosedurasının mövcudluğu-bu işlə məşğul olan bütün subyektlərin hərəkətlərinin vahidliyini təmin edir və onlar üçün müəyyən vaxt çərçivəsini müəyyən edir.

Daxili işlər orqanları sistemində işlənib hazırlanan bütün planlardan bütövlükdə daha mürəkkəbi və təşkilati cəhətdən daha həcmli daxili işlər orqanlarının bütövlükdə iş planıdır. Buna görə də planların işlənib hazırlanması prosedurasının və metodikasının başlıca olaraq, bu planlara uyğun olaraq baxılması daha məqsədəuyğundur.

Əslində, planlaşdırma prosedurası - özündə ardıcılıqla dəyişən (əvəz olunan) bir sıra mərhələləri birləşdirir. **Bu mərhələlərdən əsasları aşağıdakılardır:**

- ilkin məlumatların toplanması, sistemləşdirilməsi və təhlili;
- orqanın xidmət və bölmələrindən təkliflərin toplanması;
- planın layihəsinin hazırlanması və onun icraçılar ilə razılaşdırılması;
- planın təsdiq edilməsi və onun icraçılara çatdırılması.

İndi isə bu mərhələlərin məzmununu, eləcə də onların hər birisi üzrə planlaşdırma subyektlərinin fəaliyyətinin məzmunlu hissəsinin həyata keçirilməsinin əsas metod və üsullarını açıqlayaq.

Planlaşdırma prosesinin birinci mərhələsi - planın işlənib hazırlanması üçün zəruri olan ilkin məlumatların toplanması, sistemləşdirilməsi və təhlili mərhələsidir. Bu məlumatlara - həm şəhər, rayon polis orqanlarının fəaliyyətinə bilavasitə aid olan, həm də orqanın fəaliyyətinə təsir göstərən bütün mümkün

amilləri əks etdirən məlumatlar aiddir. Bu məlumatların toplanması və onların həcmnin artırılması daimi olaraq həyata keçirilməlidir. Bunun üçün də orqanlarda müvafiq məlumat növləri üzrə müvafiq fəsilləri olan xüsusi qovluqlar təşkil edilməli və yaxud da kartotekalar aparılmalıdır.

Şəhər (rayon) polis orqanının iş planının işlənilib hazırlanması zamanı aşağıdakı əsas ilkin məlumatlar nəzərə alınmalıdır:

1. Hüquq qaydasının, ictimai və vətəndaşların şəxsi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə daxili işlər orqanlarının strateji və taktiki vəzifələrini, həmçinin də onların fəaliyyətinin xarakterinin özünü müəyyən edən qanunverici və icra hakimiyyəti orqanlarının, eləcə də yuxarı təbəqəli daxili işlər orqanlarının istiqamətverici məlumatları. Planların işlənilib hazırlanması zamanı bu məlumatlarda öz əksini tapmış istiqamətverici göstərişlərin nəzərə alınması məcburi xarakter daşıyır və onların əsasında da planlaşdırmış müddətə orqanın məqsəd və vəzifələri, həmçinin də fəaliyyətinin taktikası müəyyən edilir;

2. Şəhər (rayon) polis orqanının fəaliyyətinin keçdiyi və keçəcəyi şəraiti xarakterizə edən məlumatlar və onun fəaliyyətinin nəticələri.

Bu qrup məlumatlara aşağıdakılar aiddir:

a) keçən müddət ərzində əməliyyat şəraitinin kompleks təhlilinin nəticələri və materialları;

b) orqanın xidmət göstərdiyi ərazinin sosial-iqtisadi və demoqrafik xarakteristikasında gözlənilən dəyişikliklər haqqında proqnostik məlumatlar və onlardan irəli gələrək planlaşdırmış müddətə hüquq qaydasının vəziyyətinin dəyişməsi haqqında hesablanmış proqnostik məlumatlar;

v) hüquq qaydasının qorunmasında şəhər (rayon) polis orqanının hüquq-mühafizə və digər orqanlarla qarşılıqlı əlaqə sisteminin fəaliyyətini və vəziyyətini xarakterizə edən məlumatlar;

q) şəhər (rayon) polis orqanının və onun bölmələrinin qabaqkı iş planlarının yerinə yetirilməsi haqqında məlumatlar, yuxarı təbəqəli daxili işlər orqanları, prokurorluq orqanları və s. orqanlar tərəfindən həm bütövlükdə

orqanın, həm də onun bölmələrinin fəaliyyətinin planlı və plandankənar yoxlamaları haqqında sənədlər.

Bütün bu məlumatlar əsasında planlaşdırmış müddətə orqanın məqsəd və vəzifələri dəqiqləşdirilir və formalaşdırılır, qüvvə və vasitələrin yerləşdirilməsi həyata keçirilir, şəxsi heyətlə xidməti, atəş və tərbiyəvi iş planlaşdırılır.

z) elmi tövsiyələri və ümumiləşdirilmiş qabaqacıl təcrübəni özündə əks etdirən məlumatlar.

Bu növ məlumatlar planlaşdırma prosesində hüquq qaydasının vəziyyəti haqqında baş verən dəyişikliklərin düzgün qiymətləndirilməsi, həmçinin də işin təşkilinin daha səmərəli forma və metodlarının seçilməsi üçün zəruridir.

Planın işlənilib hazırlanması prosesinin ikinci mərhələsi - plana əlavə etmək üçün orqanın xidmət və bölmələrinin təkliflərinin toplanmasından ibarətdir. Belə təkliflərin toplanması planlaşdırılma müddətinin başlanmasına **“ay yarım” qalmış** təşkilati-inspeksiya aparatları tərəfindən həyata keçirilir. Təqdim olunan təkliflər bütün icraçılarla razılaşdırılması, daxili işlər orqanı rəisinin müvafiq müavinləri tərəfindən baxılmalı və təşkilati-inspeksiya aparatı tərəfindən qiymətləndirilməlidir.

Daxili işlər orqanının xidmət və bölmələri tərəfindən verilən təkliflərin işlənilib hazırlanması bir qayda olaraq, bütün inspektor heyətini bu işə cəlb etməklə kollegiallıq əsasında və ya bu təkliflərin əməliyyat-xidməti müşavirələrdə müzakirə edilməsi formasında və yaxud da əməkdaşlar tərəfindən özlərinin yazılı təkliflərinin müvafiq əsaslandırılmalarla verilməsi formasında həyata keçirilir.

Orqanın xidmət və bölmələri tərəfindən işlənilib hazırlanan təkliflər, təkcə onların profilli fəaliyyət istiqamətləri ilə qapanmamalı, əksinə, birinci növbədə orqanın fəaliyyətinin bütün tərəflərini və istiqamətlərini, o cümlədən də idarədaxili məsələlərini də əhatə etməli (idarəçiliyin təşkili, xidmətlərin qarşılıqlı əlaqəsi, kadrlarla iş, arxa təminat və s.), ikinci növbədə isə bu təkliflər kompleks xarakter daşmalıdırlar. Orqanın planına o tədbirlər daxil edilir ki, onların icrası yalnız bir neçə xidmət və bölmələrin birgə səyi əsasında

mümkündür. İcrası özü tərəfindən müstəqil olaraq mümkün olan və bir xidmət çərçivəsindəki vəzifələrin həllinə istiqamətləndirilmiş tədbirlər, orqanın iş planına deyil, müvafiq xidmətlərin iş planına daxil edilməlidir.

Planlaşdırma prosesinin üçüncü mərhələsi - planın layihəsinin hazırlanması və onun icraçılarla razılaşdırılmasıdır. Planlaşdırma prosesinin bu mərhələsi orqanın təşkilati-inspeksiya aparatları tərəfindən həyata keçirilir və bu mərhələdə planlı qərarların variantlarının özlərinin işlənilib hazırlanması baş verir. Planlı qərarların işlənilib hazırlanması prosesində **“planlı qərarların optimallığı”** və **“planların formalaşmasının metodları”** ilə bağlı olan bir sıra ümumelmi metodlardan istifadə edilməsi daha məqsədəuyğundur.

Polis orqanlarının səviyyəsi üçün planlı qərarların əlverişli metodlarından daha münasibləri aşağıdakılardır:

- **ardıcılıqla yaxınlaşma metodu**; bu metodun mahiyyəti onun vasitəsi ilə birinci növbədə ümumi vəzifələrin, sonra isə ardıcılıqla ikinci dərəcəli vəzifələrin müəyyən edilməsindən ibarətdir. Adları çəkilən vəzifələrin detallaşdırılması üçüncü dərəcəli vəzifələrin müəyyən edilməsinə gətirib çıxarır və s. Göstərilən metodun cari planlaşdırmada istifadə edilməsi daha məqsədəuyğundur. Çünki, cari planlaşdırma vaxtı idarəetmə subyektinin xidmət və bölmələrinin təkliflərini nəzərə almaqla, ümumi problemləri mərhələlərlə dəqiqləşdirilir;

- **tarazlıq metodu**; bu metod daxili işlər orqanlarının məqsədlərinin mövcud olan vəsait mənbələri ilə uyğunlaşdırılmasına imkan verir, **bu metodun mahiyyəti**- mövcud olan imkanları nəzərə almaqla sistemin tələbatının təmin edilməsindən ibarətdir.

Planlaşdırma prosesində tarazlıq metodunun istifadə edilməsi aşağıdakıları nəzərdə tutur:

- planlaşdırmış müddətə orqanın məqsəd və vəzifələrinin aydın, dürüst ifadə edilməsini;

- mövcud olan qüvvə və vasitələrin keyfiyyətini nəzərə almaqla, onların dəqiq say hesabının nəzərə alınmasını;

- alınmış məlumatların tutuşdurulmasını;
- ayrı-ayrı vəzifələrin yerinə yetirilməsinin mümkünlük dərəcəsinə və onların həll edilməsi tezliyindən asılı olaraq onların yerinə yetirilməsi üçün vəsait mənbələrinin bölüşdürülməsi və s.;

Planlaşdırma prosesində belə kompleks işin həyata keçirilməsi planların tarazlaşdırılmasını və reallığını təmin edir, onların hazırlanması zamanı subyektivliyə yol verilməməsinə sədd qoyur.

- **variantlar metodu**; bu metodun mahiyyəti planlı qərarların bir neçə variantlarının hazırlanmasından və onlardan daha da yaxşısının seçilməsindən ibarətdir.

Planların formalaşması metodlarına - planlaşdırmanın problemlə və proqramlı-məqsədli metodları aiddirlər.

Problemlə planlaşdırmanın mahiyyəti - orqanın bütün qüvvə və vasitələrinin kompleks istifadəsini tələb edən və bütün orqan üçün daha çox aktual, ümumi olan problemlərin ayrılmasından ibarətdir. Problemlə planlaşdırma orqanın xidmət və bölmələrinin təkliflərinin mexaniki birləşdirilməsindən ibarət olan, hüquq qaydasının təmin edilməsi problemlərinin kompleks həllini çətinləşdirən və planların kiçik tədbirlərlə yüklənməsinə gətirib çıxaran, “ümumi planlaşdırma” kimi adlanan planlaşdırmanı əvəz etməlidir.

Proqramlı-məqsədli planlaşdırma- idarəetməyə sistemli yanaşmanın əməli tətbiqindən ibarətdir.

Planların formalaşmasının digər metodlarından fərqli olaraq proqramlı-məqsədli planlaşdırma metodu özünəməxsus xüsusiyyətlərə məxsusdur.

Bu xüsusiyyətlər aşağıdakılardır:

- məqsədin vahidliyi;
- vəzifə və tədbirlərinin məqsədi ilə şərtləndirilmiş kompleksin qeydə alınması;
- onların vəsait mənbələri ilə təminatı;
- realizə edilməsinin plana uyğunluğu;
- yerinə yetirmə müddətlərinin dəqiqliyi;

- vəzifələrin kompleksliyi və onların həlli.

Proqramlı-məqsədli planlaşdırmanın birinci mərhələsində - konkret vəzifələrin həlli zamanı orqanın fəaliyyətinə təsir göstərən əsas amillərin proqnozlaşdırılması həyata keçirilir, məqsədlər müəyyən edilir və vəsait mənbələri qiymətləndirilir, yekun və aralıq məqsədlər və onlara nail olmanın vaxt müddətləri müəyyən edilir.

Proqramlı-məqsədli planlaşdırmanın ikinci mərhələsində - planın konkret tədbirləri dəqiq müəyyən edilir, eləcə də konkret tələb olunan vəsaitlər və onların daxil olma mənbələri müəyyən edilir.

Proqramlı-məqsədli planlaşdırmanın yekun mərhələsində - nəzərdə tutulmuş tədbirlər işin həcmində, vaxta, yerinə yetirilməsi yerinə və subyektlərinə görə dəqiqləşdirilir.

Daxili işlər orqanlarının iş planı bir qayda olaraq, özündə aşağıdakı bölmələri birləşdirir:

- əməliyyat şəraitinin təhlilindən qısa nəticələr və gələcək qarşıda duran müddətə əsas vəzifələr (planın giriş hissəsi). Planın bu bölməsinin əsasında keçən müddətin analitik arayışında öz əksini tapmış əməliyyat şəraitinin kompleks təhlilinin nəticələri, yuxarı təbəqəli sistemin məqsədli göstərişləri və planlaşdırılan müddətə orqanın özü tərəfindən birinci növbəli vəzifələr kimi müəyyən edilmiş problemlər durur;

- cinayətlərin xəbərdar edilməsi (profilaktikası), qarşısının alınması və açılması, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, vətəndaşların hüquq, azadlıq, həyat və sağlamlığının mühafizəsi üzrə tədbirlər. Planın bu bölməsi öz həcmində və məzmununa görə daha həcmli və mürəkkəb bölmələrindən biridir. Bu bölmə özündə hüquq qaydasının pozulmasına köməklik göstərən səbəb və şəraitlərin aşkar edilməsi və onların aradan qaldırılması, xidməti ərazidə cinayətlərin açılmasında və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsində orqanın bütün qüvvə və vasitələrinin imkanlarından istifadə edilməsi və onların qarşılıqlı əlaqələri üzrə kompleks tədbirləri birləşdirir.

Planın qalan bölmələri öz həcminə və məzmununa görə daha az həcmliyə, ya köməkçi ya da daha çox sahəvi xarakter daşıyırlar.

Planın belə bölmələrinə aiddirlər:

- texniki və rabitə vasitələri ilə təmin etmə, informasiyaların mühafizəsinin təmin edilməsi;
- praktikaya qabaqcıl təcrübənin tətbiq edilməsi;
- informasiya-analitik iş;
- nəzarətin təkmilləşdirilməsi, icra və uçot-qeydiyyat intizamının möhkəmləndirilməsi;
- kadrlarla iş, nizam-intizamın və qanunçuluğun möhkəmləndirilməsi, vətəndaşların hüquqlarına riayət edilməsi;
- qeydiyyat və icazə recimlərinin, icazə sistemi işinin, yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin edilməsi;
- mülki müdafiə tədbirlərinin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi.

Bundan əlavə, planın ayrıca bölməsində cinayətkarlıqla mübarizə, cinayətkarların axtarışı və tutulması üzrə ayrı-ayrı orqanlarla və nəqliyyatda polis orqanları ilə birgə tədbirlər nəzərdə tutulur.

Kriminal xarakterli fəvqəladə hallar və fəvqəladə hadisələr zamanı polis orqanlarının və onun nizami hissələrinin əməliyyat hərəkət planının məzmunu bir qədər səciyyəvi xarakter daşıyır.

Belə hallarda tərtib edilən əməliyyat hərəkət planları özündə aşağıdakı bölmələri əks etdirməlidirlər:

- əsas vəzifələri;
- fəvqəladə hadisələr zamanı həyata keçiriləcək tədbirlərə cəlb edilən qüvvə və vasitələri;
- arxa cəbhənin təminatını;
- qüvvə və vasitələrin hazırlıq dərəcəsinə göstərilməsi qaydasını;
- qarşılıqlı əlaqəni.

Planların texniki tərtibatının özü başlıca olaraq mətn şəklində həyata keçirilməlidir. Planların bütün bölmələrinə və bölmələrdə planlaşdırılan

tədbirlərə sıra nömrələri verilməlidir (məsələn 1.1; 2.1 və s), planlaşdırılan tədbirin məzmunu, onun məsul icraçısı və yerinə yetirilmə müddəti təsvir edilir. Hər bir tədbir üzrə nəzarəti həyata keçirən şəxs və nəzarətin müddəti göstərilməlidir. Bundan əlavə, hər bir tədbir üzrə onun plana daxil edilməsinin əsasının da göstərilməsi tövsiyyə edilir. (Məsələn: DİN-in, BPI-nin əmri, kompleks yoxlamanın nəticələri, təhlili və s.).

Planlaşdırmanın təşkili prosesinin yekun mərhələsi - planın orqanın rəisi tərəfindən təsdiq edilməsindən və onun icraçılara çatdırılmasından ibarətdir.

Planın təsdiq edilməsindən əvvəl orqanın rəisi aşağıdakı tədbirləri görməlidir:

- planlaşdırılmış tədbirlərin məzmununun orqanın qarşısına qoyulmuş vəzifələrə müvafiq olmasını və onların realizəsinin mümkünlük dərəcəsini qiymətləndirir;

- planlaşdırılmış tədbirlərin qanunauyğunluğunu, onların elmi tövsiyələrə və qabaqcıl təcrübəyə müvafiqliyini yoxlayır;

- planlaşdırılmış tədbirləri onların müasirliyi nöqtəyindən, onların yerinə yetirilməsinin və insanlarla, maddi-texniki və maliyyə mənbələri ilə təminatının reallığını qiymətləndirir;

- vəzifələrin (işin) vaxt üzrə və cəlb edilmiş xidmətlər və bölmələr üzrə bir bərabərdə bölünməsinə diqqətlə yoxlayır;

- planın hər bir bəndi üzrə icraçılığın yoxlanılmasının qaydası və müddəti dəqiqləşdirilir, eləcə də növbədənə tapşırıqların və plandankənar tədbirlərin yerinə yetirilməsinə qalmış vaxt ehtiyatının mövcudluğu yoxlanılır.

Orqanın iş planı - planlaşdırılmış tədbirlərin yerinə yetirilməsinə 5 gündən gec olmayaraq orqanın rəisi tərəfindən təsdiq edilir və planla tanış olmaq haqqında imza atmaqla dərhal icraçılara çatdırılır.

Ə L A V Ə

Azərbaycan Respublikası DİN-in 13 iyul 2009-cu il tarixli 390 sayılı əmri ilə təsdiq edilmiş “Şəhər, rayon, nəqliyyatda polis orqanlarının işinin təşkili haqqında” Təlimatın 3.6. bəndinə əsasən polis orqanının fəaliyyətinin planlaşdırılması və qarşıda duran vəzifələrin ardıcılığının müəyyən edilməsi əməliyyat şəraitinin və əməliyyat-xidməti fəaliyyətin nəticələrinin təhlili əsasında həyata keçirilir.

Təlimatın 3.7. bəndinə əsasən polis orqanında aşağıdakı əsas planlar işlənilib hazırlanır:

- əməliyyat-xidməti fəaliyyəti üzrə;
- cinayətlərin açılması ilə əlaqədar birgə istintaq-əməliyyat tədbirləri üzrə;
- cinayət işləri, habelə əməliyyat-uçot işləri üzrə;
- ayrı-ayrı tədbirlərin həyata keçirilməsi üzrə.

Təlimatın 3.8. bəndinə əsasən polis orqanının əməliyyat-xidməti fəaliyyətinin planına aşağıdakı bölmələr daxildir:

- vəziyyətin təhlilinin qısa nəticələri və qarşıda duran əsas vəzifələr, cinayətlərin qarşısının alınması və açılması, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, vətəndaşların hüquqlarının və azadlıqlarının, həyat və sağlamlılıqlarının qorunması üzrə tədbirlər;

- qabaqcıl təcrübənin işdə tətbiqi;
- informasiya-təhlil işi;
- uçot-qeydiyyat, xidməti və icra intizamının möhkəmləndirilməsi və ona nəzarətin təkmilləşdirilməsi;
- kadrlarla iş, nizam-intizamın, qanunçuluğun möhkəmləndirilməsi;
- pasport, şəxsiyyət vəsiqəsi və qeydiyyat işi, icazə sistemi, yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmini;
- mülki müdafiə tədbirlərinin həyata keçirilməsinin təmini;
- texniki və rabitə vasitələri ilə təminat, informasiyaların mühafizəsi;
- təhcizat və maliyyə məsələsi;
- kargüzarlıq.

Təlimatın 3.9. bəndinə əsasən polis orqanında və onun hissələrində "fövqəladə hadisələr" ilə əlaqədar tərtib olunacaq iş planına aşağıdakı bölmələr daxildir:

- əsas vəzifələr;
- "fövqəladə hadisələr" zamanı hərəkətə gətirilən qüvvə və vasitələr, onların hazır vəziyyətə gətirilməsi, idarə olunması qaydaları;
- arxa cəbhənin təminatı;
- rabitənin təşkili;
- qarşılıqlı əlaqə.

Təlimatın 3.10. bəndinə əsasən polis orqanının bütün planlarında qüvvə və vasitələrin imkanları nəzərə alınmalıdır.

Təlimatın 3.11. bəndinə əsasən iş planlaşdırmanın təşkilinə və icrasına nəzarət təşkilati-inspektor xidməti tərəfindən həyata keçirilir.

Plan layihələri, planlaşdırılan dövrün başlanmasına ən azı 10 gün qalmış rəis tərəfindən təsdiq edilir.

Nəticə

Mühazirəmizi yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, bu günkü mühazirəmizin mövzusu vasitəsi ilə əldə edəcəyiniz nəzəri və hüquqi biliklər Sizin gələcək fəaliyyətinizdə xüsusi əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Çünki, mühazirəmizin birinci sualının açıqlanması vasitəsi ilə Siz, ilk növbədə planlaşdırma, daxili işlər orqanlarında planlaşdırmanın əhəmiyyəti və sistemi haqqında həm nəzəri, həm də normativ biliklər əldə etmiş oldunuz.

Mühazirəmizin ikinci sualının açıqlanması vasitəsi ilə planlaşdırmanın prinsipləri və planlaşdırmaya qoyulan tələblər haqqında əldə edilən nəzəri biliklər Sizin gələcək fəaliyyətinizdə ilk növbədə planın tərtib edilməsində və ikinci növbədə isə planda nəzərdə tutulmuş tədbirlərin icrasında xüsusi əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Mühazirəmizin üçüncü sualının açıqlanması vasitəsilə isə DİO-da planlaşdırmanın təşkili və metodikası haqqında həm nəzəri, həm də normativ biliklər əldə etmiş oldunuz.

Nəhayət, mühazirəmizin mövzusu vasitəsi ilə əhatə edəcəyiniz biliklər sizin gündəlik fəaliyyətinizin düzgün təşkil edilməsinə və iş vaxtınızın, eləcə də əməyinizin düzgün bölüşdürülməsinə xidmət edəcəkdir.